

sentibus aut præteritis. Et pulchre sumpsisse dicitur *tympanum*, quod modulationis instrumentum corium est in ligno extensum, significatque carnis mortificationem, sine qua nulla potest anima probam se exhibere cantatricem. *Et egressæ sunt*, inquit, *omnes mulieres post eam*. Mulier a mollitie dicta est. Sed oportet ab ipsa mollitie sua fidelem

animam parumper egredi, quatenus viros imitari et digne Deo canere possit. Egredi enim oportet ex Ægypto, transire mare, ut cantes primum canticum tu, qui fugis Pharaonem invisibilem. Sed tamen adhuc longe es a Cantico canticorum, sicut qui intrat in sancta, multis opus habet, ut intret in sancta sanctorum.

EXPOSITIO IN CANTICUM HABACUC,

CAP. III.

VERS. 1, 2. *Domine, audivi auditionem tuam, et timui. Domine, opus tuum in medio annorum: vivifica illud. In medio annorum notum facies, cum iratus fueris, misericordiam recordaberis.* Quam vel qualem Domini auditionem iste audivit, et timuit? Illam nimirum quam ipse postmodum edicit: *Deus, inquit, ab austro veniet, et sanctus de monte Pharan; cornua in manibus ejus, ibi abscondita est fortitudo ejus*, etc. Veraciter hujusmodi auditionem audiendo timere sive expavescere fidelis et sapientis animi est. Quantum enim hoc est, quod veniens in hunc mundum Deus et Dominus omnium, majestas altissima cunctis virtutibus cœlorum timenda et adoranda, carne assumpta, manibus confixis ad crucis cornua pependerit; et ut hoc pateretur, ut tam male tractaretur tantus Dominus, contumacium culpa servorum causa exstitit? Quisquis eorundem servorum hanc auditionem audit, id est sentit vel intelligit, (hoc enim est auditionem audire, quod audivit auris corporis, etiam aure cordis percipere); quisquis, inquam, eorundem servorum istud audivit et consideravit, quomodo non timuit, quomodo non expavit? Puta quod attonitus dixerit: Heu! quid erit de nobis servis malis, quorum propter seculum talem tantumque Dominum tam male tractatum oportuit?

Novi quemdam, Deo teste, qui per visum elevatis sursum oculis aspicere se putavit altitudinem summam et incircumscriptam magnitudinis, et miro atque ineffabili modo vim sentire illius divinæ virtutis, et quasi in medio ejusdem altitudinis, magnitudinis, immensitatis videri stantem nimis excelsum et ineffabiliter altissimum illum Filium hominis, qui crucifixus est pro nobis. Cumque visus ejusdem magno quidem, sed suavi, ultra quam dici potest, pondere premeretur, hæc, quam dixi, cogitatio illi in mentem venit: Heu! quid erit de nobis servis malis, quorum propter scelus talem tantumque Dominum tam male tractari oportuit? statimque cogitationi huic alia cogitatio quasi desuper ab ipso Filio hominis emissa suavissime respondit: nec ego nunc tantus Dominus existerem, nisi propter servorum causam tam male tractatus fuisset:

et quæ mihi fuit causa passionis, eadem est gloriæ et honoris.

Qualiacunque sint hæc, illud recte dixerim, quia opus hæc magnum tamque incomprehensibile est, ut quisquis dignus fuit audire auditionem ejus, recte timeat et oret pro ignorantibus. Nam ignorantiam quidem hujus rei nullus habere debet, sed ignorantem, inconsiderationem ejus, qui non habeat, nullus est, quia nullus ad plenum considerare vel æstimare potest. Non tamen timor hujusmodi timor est servilis aut pœnalis, sed est timor sanctus permanens in sæculum sæculi, quem charitas non foras mittit, sed intus adducit, in quo majestatem æterni Dei laudant angeli, adorant dominationes, tremunt potestates. Hoc ex ipsa re satis manifestum est. Nam ubi dixit: *Audivi auditionem tuam, et timui*, non libet subaudiri, ne sciret, quod futurum esse audivi, cum dicat protinus: *Domine, opus tuum in medio annorum, vivifica illud*. Hoc ipsum citius fieri optavit et oravit, quod futurum esse audiens timuit. Ergo bonus timor, sanctus timor, de quo alibi Psalmista: « Adorabo, inquit, ad templum sanctum tuum in timore tuo (*Psal. cxxxvii, 2*). » *Domine*, inquit, *opus tuum in medio annorum vivifica illud*. Miro modo iste non timidus, sed timoratus et orat et prophetat. Quid est enim *in medio annorum*? Qui sunt anni, quorum *in medio* fieri orat quod audiens futurum esse timetur? Annos istos libenter intelligimus annos vitæ hominis, quos Psalmista computatos habens: « Dies, inquit, annorum nostrorum in ipsis septuaginta annis (*Psal. lxxxix, 10*). » Et quidem numerum hunc excesserunt potentiores magisque durabiles aliqui: sed si « in potentatibus octoginta anni, et amplius eorum labor et dolor (*ibid.*). » Ergo anni vitæ hominis septuaginta sunt. Futurum autem erat ut *in medio* hujus numeri annorum vivificaret Dominus opus suum, opus mortificatum, opus suum, quod est genus humanum. Et quidem et cœli et terra et mare et omnia quæ in eis sunt, opera sunt Domini. Sed homo quoddam opus speciale est Domini, opus manuum Domini. Nam de cæteris « Dixit Deus, et facta sunt (*Psal. xxxii, 9*). » Ut autem hominem faceret, as-

sumpsit lutum et plasmavit et fecit opus manuum. Hinc Isaias : « Et nunc, inquit, Domine, Pater noster es tu, nos vero lutum ; et fictor, et opera manuum tuarum omnes nos (Isai. LXIV, 8). » Et sanctus Job : « Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me totum in circuitu (Job x, 18). » Ergo etsi cætera Dominus operatus est, homo tamen proprium quoddam opus manuum Domini est, quod diabolus per serpentem mortificavit morte animæ, subsequente ex justa Dei sententia corporis morte. Hoc opus ita mortificatum vivificaturus erat *in medio annorum* vitæ hominis annorum septuaginta. Et ita factum est. Cum enim esset ipse Dominus homo factus, paulo minus quam *in medio septuaginta annorum*, scilicet ætatem habens annorum triginta trium, ipse moriendo atque resurgendo vivificavit opus suum, genus humanum, moriendo mortem destruxit animarum nostrarum : resurgendo vitam reparavit corporum nostrorum. Igitur miro modo iste timuit, qui in isto timore hoc ipsum, quod timebat, prophetando oravit, ut citius fieret, orando prophetavit, quod citius faciendum esset.

Iterum ait : *In medio annorum notum facies*. Quid notum facies *in altero medio annorum* ? Diximus enim, quia *in medio annorum* vitæ hominis, opus tuum vivificasti, id est templum tuum, templum non manufactum corporis tui Judaica impietate solutum suscitasti, et cum ipso generis humani vitam reparasti. Quid facies notum in altero dimidio annorum, nisi hoc ipsum, quod revera vivificaveris jam dictum opus tuum. Cum enim completi fuerint septuaginta anni, ex quo illud opus tuum, illud templum tuum ædificasti de corpore virginis matris, jam tunc notum factum erit, quid operatus sis venientibus Romanis et veritatem tuam implentibus in destructione templi manufacti, super quæ calumniam sustinuisti a dicentibus : « Hic dixit : Possum destruere templum Dei, et post triduum reædificare illud (Matth. xxvi, 61). » Item : « Yah, qui destruis templum Dei, et in triduo illud reædificas ! » (Matth. xxvii, 40.) Non enim remanebit lapis super lapidem, qui non destruat. Mira et pavenda celeritas operis tui, Domine, quia *in medio annorum* nostrorum, annorum septuaginta, qui vitæ nostræ anni sunt, vivificabis illud, sicut jam dictum est, et in altero eorundem annorum medio prædicantibus apostolis sic *notum facies* quid egeris, ut ejusdem operis tui gloriam æmulatio templi Judaici, templi manufacti, occultare sive obscurare non possit, quia destructum erit. Magna ira, magnatunc pressura erit populo huic. Sed quid ?

Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis. Non crimis sicut Sodoma, non efficiemur quasi Gomorrha, sed reliquiæ salvæ fient ex nobis. Hinc et Isaias dicit : « Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuisset, et quasi Gomorrha similes essemus (Isai. i, 9). » Et est sensus : Nisi Dominus præordinasset, ut reliquiæ salvæ fiant ex nobis, et omnis Israel salvus sit, cum

plenitudo gentium subintraverit, ita gens nostra tota consumpta fuisset absque reliquiis, sicut Sodomitæ omnes igne et sulphure sunt consumpti, excepto Lot, qui non erat ex illis. Quod apud septuaginta Interpretes ita legitur : *In medio duorum animalium cognosceris*, non præterire libet, maxime quia in cœtu, sive in conventu Ecclesiæ usitatum est. Simplex quidem interpretatio et opinatio vulgi, ait beatus Hieronymus, de Salvatore intelligitur, quod inter duos latrones crucifixus agnitus sit. Qui autem melius, hoc dicunt, quod in prima Ecclesia, quæ de circumcissione fuit, et de præputio congregata duobus populis se hinc inde cingentibus intellectus sit Salvator et creditus. Sunt qui per duo animalia duo intelligant Testamenta, Novum et Vetus, quæ vere animantia sint atque vitalia, quæ spirant, et in quorum medio Dominus cognoscatur. Sequitur :

VERS. 3. *Deus ab austro veniet, et Sanctus de monte Pharan*. Semper hactenus admirando exclamaverat. Nunc rem ipsam latius eloqui incipit, super cujus magnitudine attonitus exclamationem præmiserat : *Deus, inquit, veniet, et Sanctus veniet*. Unde veniet ? *Ab austro et de monte Pharan*. Quod de Christo Dei Filio scimus vel credimus, propter quod et loquimur, libenter in istis prophetæ verbis intelligimus, quia a Deo exivit, et in hunc mundum venit homo factus secundum operationem Spiritus sancti. Spiritus enim sanctus sicut in multis Scripturarum locis, ita et hic recte per austrum intelligitur, qui ventus est calidus, et e regione frigido aquiloni oppositus, quo significari solet spiritus malignus Spiritui sancto contrarius. Ipsa autem Dei Patris persona per montem Pharan, sive secundum septuaginta Interpretes, per *montem umbrosam et condensam* significatur, quia videlicet *incomprehensibilia sunt judicia ejus et investigabiles viæ ejus, et immensa est altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ ejus* : quod innuit, ut supra diximus, titulus ipse : *Oratio Habacuc prophetæ pro ignorantibus*.

Porro *Deus et Sanctus* ipse est Christus Filius Dei, utique *Deus* verus, homo *Sanctus*, nequaquam in iniquitatibus conceptus, et qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus. Iste igitur, inquit, *veniet ab austro*, id est ut veniat iste, Spiritus sanctus efficiet. Nam propter charitatem suam magnam mittet eum Deus Pater, charitas autem Patris mittentis et Filii, qui missus est, quid est aliud, nisi Spiritus sanctus ? Ergo a Spiritu sancto veniet, id est ut veniat, sicut jam diximus, Spiritus sanctus efficiet, et Spiritus sancti erit operatio, quod eum virgo incorrupta concipiet, et verum Deum verumque hominem pariet. Secundum tres istas unius veræ et summæ Deitatis personas tribus distinctionibus canticum propheticum subdistinguitur. Distinctionum earundem signum est semper, quod Hebræice *sela* et a Græcis translatoribus interpretatum est *diapsalma*, de quo sciendum est, quod nisi in psalterio et in presenti loco

sit positam. Et puto, ait beatus Hieronymus, musici cujusdam soni esse signaculum, aut certe perpetuitatem eorum quæ prædicta sunt indicari. Et ubicunque *sela*, hoc est, *diapsalma* sive *semper* apponitur, ibi sciamus non tantum ad præsens tempus, verum ad æternum vel quæ præcesserint, pertinere.

Prima distinctio ab hoc versu incipit: *Operuit cælos gloria ejus*; secunda: *Fluvios scindes terræ*; tertia: *Maledixisti sceptris ejus*. Et prima quidem distinctio spectat ad Deum Dei Filium, de quo dixerat Deus: *Ab austro veniet*; nam *cornua*, inquit, *in manibus ejus, ibi abscondita est fortitudo ejus*, etc.

Secunda distinctione manifestum est quod alii personæ loquatur. *Nam egressus es*, inquit, *in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo*. Et illa persona recte intelligitur Spiritus sanctus, quem per austrum significari accipimus, qui visibilia præsentis suæ signa præbuit egrediens cum Christo suo in salutem populi sui, quod suo loco planius dicendum erit.

Tertia distinctione alia persona est, cui loquitur: *Maledixisti sceptris ejus*, postmodum dicens: *Ego autem in Domino gaudebo, et exultabo in Deo Jesu meo*, et illam personam, cui loquens hoc de Domino Jesu suo confitetur, Patrem gratanter accipimus. Nunc jam ipsam seriem prosequamur.

Operuit cælos gloria ejus, et laudis ejus plena est terra. Sic loquitur hæc et cætera quæ sequuntur, tanquam timore plenus, et illo auditu in interiore homine attonitus, quem præmisit: *Domine, inquit, audivi auditionem tuam, et timui*. Dixerat: *Deus ab austro veniet, et Sanctus de monte Pharan, sive de monte umbroso et condenso*. Jam quasi quæres qualis vel quantus Deus, et quantæ sanctitatis Sanctus? *Operuit*, ait, *cælos gloria ejus, et laudis ejus plena est terra*. Cum dicit: *Operuit cælos gloria ejus*, quid nisi hoc intimare vult, quod æque umbrosus et condensus sit ut ipse mons, id est ipse Pater, de quo venit idem Deus? Denique valde umbrosus et condensus, valde incomprehensibilem illum testatur esse, dum dicit: *Operuit cælos gloria ejus*, quod idem est ac si dicat: Incomprehensibilis est Divinitas ejus etiam *cælis*, id est cunctis spiritibus angelicis. Tantus, tam gloriosus est iste Deus. Quam sanctus sit, si quæras: *Et laudis ejus*, ait, *plena est terra*. Pulchre distingue gloriam Dei, laudem Dei. Nam inde gloriosus, quia Deus: inde laudabilis, quia sanctus. Et sicut *gloria* Divinitatis *ejus cælos*, ut jam dictum est, *operuit*: ita *laude* sanctitatis, laude sanctæ humanitatis ejus *terra plena est*. Nec cæli, id est angeli, gloriam divinæ claritatis ejus ad finem perspicere possunt, nec homines in terra sanctitatem et humilitatem humanitatis ejus, quantum est dignum, laudare sufficiunt. Non habet finem Deus magnus et excelsus, non habet æstimationem Deus homo factus, sanctus et bonus. Quid

A ergo, si *gloria ejus cælos operuit*? Unde cognoscatur, si est umbrosus atque condensus? Ait:

Vers. 4. *Splendor ejus ut lux erit*. Ac si dicat: Non ita est umbrosus et condensus, ut non possit videri, non ita est incomprehensibilis, ut non possit agnosci. Splendebit enim, et *splendor ejus ut lux erit*, id est creaturam satis illuminabit. Habitat quidem lucem inaccessibilem, sed tolerabilem novit emittere splendorem. In ipsum lucis profundum accedere vel penetrare creatura non potest, sed ad creaturam lux ipsa tentativo splendore procedere potest. Splenduit gloria ejus ipsis cælis, quos operuit, et terræ splenduit, ubi homo factus homines latuit. Splendor ejus mirabilium est operum effectus. In cælo et in terra mirabilia fecit, et quot mirabilia fecit, toties splendorem emisit. Et hujusmodi *splendor ejus ut lux est, et ut lux erit*, quia creaturam suam angelicam sive humanam ad cognoscendum se ipsum sufficienter illuminat et illuminabit.

Quid tandem umbrosius, quid condensius eo quod sequitur: *Cornua in manibus ejus, ibi abscondita est fortitudo ejus*? *Cornua* namque vexilla dicit et trophæa crucis, cujus brachiis confixæ fuerant manus ejus. « Cum » enim « in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis (Philipp. II, 7). » In cruce ergo paulisper *abscondita est fortitudo ejus*, quando dicebat ad Patrem: « Tristis est anima mea usque ad mortem; » et: « Pater, si possibile est, transeat a me calix iste (Matth. xxvi, 38, 39); » et in ipsa cruce: « Pater, in manus tuas commendo spiritum meum (Luc. xxiii, 46). » Quid tam umbrosus, tam condensus? Nam « nos, » ait Apostolus, « prædicamus Jesum Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam (I Cor. I, 23). » Quomodo autem vel ad quid ibi abscondita est fortitudo ejus? Nimirum sicut in carne absconditur hamus, ad hoc ut piscis capiatur: ita quasi ferreus Divinitatis aculeus ad hoc latuit humanitate absconditus, ut diabolus caperetur. Nam hoc est quod de Behemoth sive Leviathan ad beatum Job Dominus loquitur: « An extrahere poteris Leviathan hamo? » (Job xl, 20.) Subauditur enim, ut ego. Proinde cum dicit: *Cornua in manibus ejus*, id solum nos attendere vult, quod cornibus sive brachiis patibuli fixæ fuerint manus ejus. Alioquin magis proprie dixisset: *Manus ejus in cornibus*, sicut non sic dicere solemus: *crux in Christo*, sed: *Christus in cruce fixus*. Hoc magis perpendere nos vult, quod propter confixionem, qua cruci confixus vel in cruce exaltatus est, omnis potestas sive omne regnum, quod per cornu figurari solet, datum est in manibus sive in manu ejus, sicut ipse prædixerat: « Si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum (Joan. xii, 32); » et sicut ait postea: « Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra (Matth. xxviii, 18). » Ipse pro-

pheta protinus enuntiat quid eventurum esset inde, A quod ibi abscondita est fortitudo ejus. Ait enim :

VERS. 5. *Ante faciem ejus ibit mors, et egrediatur diabolus ante pedes ejus.* Quid enim est hoc, nisi ac si diceret : Illo quasi hamo Leviathan capietur? Sicut enim piscis hamo captus ante pedes capientis hamumque trahentis de flumine sive de mari egreditur, ita *diabolus egrediatur, inquit, ante pedes ejus;* hoc est, veniet in potestatem ejus, et foras idem princeps mundi ejicietur. Duo dixit : *Ante faciem ejus ibit mors : et egrediatur diabolus ante pedes ejus.* Et hæc sunt quæ nos credimus et loquimur, et credentes speramus, quia ante conspectum ejus mors fugit : resurrexit enim, et nobis resurrectionis gloriam donavit, diabolumque auctorem peccati et mortis ad prædicationem Evangelii sui fecit foras egredi, et ante pedes, id est ante prædicatores suos conculcari. Sequitur :

VERS. 7. *Stetit, et mensus est terram. Aspexit, et dissolvit gentes, et contriti sunt montes sæculi. Incurvati sunt colles mundi ab itineribus æternitatis ejus.* Ipse, qui in cruce mortuus fuit, ubi abscondita erat fortitudo ejus, resurgens a mortuis, nimirum non jam abscondita, vel abscondenda, sed deinceps manifesta fortitudine *stetit*, subauditur : a dextris virtutis Dei ad expugnandas reliquias peccati, ad debellandos hostes Evangelii sui. Nam « ecce video cælos apertos, » ait Stephanus protomartyr, « et Filium hominis stantem a dextris virtutis Dei (Act. vii, 55). » Et Isaias jamdudum fuerat prælocutus : « Stat ad judicandum Dominus, et stat ad judicandos populos (Isai. iii, 15). » *Stetit* ergo Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio diabolum victum habens ante pedes suos. *Et mensus est terram.* Quomodo mensus est, nisi tanquam judex vivorum et mortuorum? Nempe quod de David præscriptum fuerat, quia « percussit Philistiim, et percussit Moab, et mensus est funiculo coæquans terræ. Mensus est autem duos funiculos, unum ad occidentum, et unum ad vivificandum (II Reg. viii, 2), » hoc de isto manuforti venerabiliter est sentiendum, quia *mensus est terram*, et mensus est duos funiculos, unum funiculum misericordiæ, et unum funiculum judicii : funiculum misericordiæ ad vivificandum, funiculum judicii ad occidendum. Ita metiendo terram *aspexit gentes*, miseratus est super gentes, funiculum misericordiæ ad vivificandum mensus est super gentes. Porro funiculum judicii ad occidendum mensus est super Judæos, ut excæcati caderent in ore gladii, et captivi ducerentur in omnes gentes. Id ipsum, quod dicimus de aspectu misericordiæ, quo *aspexit gentes*, pulchre innuit hoc dictum : *Et dissolvit gentes*, et quod subjungitur : *Et contriti sunt montes sæculi, et incurvati sunt colles mundi.* Quid enim est : *dissolvit*, nisi ad poenitentiam emolliuntur? Econtra de impio dicitur, quia cor ejus induravit. Et quid est : *Contriti sunt montes sæculi, et incurvati sunt colles mundi*, nisi ad poenitentiam contristati sunt prin-

cipes sæculi majores, qui intelliguntur per *montes*, et minores, qui significantur per *colles*? « Commota est et contremuit terra, » ait Psalmista, « et fundamenta montium conturbata sunt, et commota sunt, quoniam iratus est eis (Psal. lxxvi, 19). » Bona contritio, quæ fit *ab itineribus æternitatis ejus.* Nam hoc est contritum cor et humiliatum, quod non despicit Deus. Hoc totum fuit, vel est metiri funiculum unum, funiculum misericordiæ ad vivificandum. Porro quod continuo sequitur :

VERS. 7. *Pro iniquitate vidi tentoria Æthiopiæ, turbabuntur pelles terræ Madian,* mensio est funiculi alterius, funiculi judicii ad occidendum. Nam de illo Æthiope hic sermo est, qui non mutabit pellem suam, et de illo Madian, qui semper et pertinaciter declinat judicium secundum hoc ipsa nomen, quod est Madian. Madian quippe interpretatur *declinans judicium*, et significat eos, qui non credunt futurum judicium. Igitur ipse, qui aspexit et dissolvit gentes aspectu misericordiæ, ipse *pro iniquitate vidit*, id est sicut iniquitatem judicavit omnem incredulum, omnem animam hominis increduli et malum operantis, Judæi primum et Græci. Siquidem tabernaculum Æthiopiæ est omnis anima Judæi malum operantis potius quam tabernaculum Libani, id est templum ipsum, de cujus candore sive religione solebat gloriari et dicere : « Templum Domini, templum Domini est. » Verum dicere licet, quia ex quo Salvatore crucifixo tenebræ circa meridiem factæ sunt, et secundum illud præaugium contigit in Israel, et obscurati sunt oculi eorum, et ipsi templum, et omnia sacra Judæorum tabernacula Æthiopiæ facta sunt. Sicut enim Æthiopes ex vicino splendidi solis calore denigrati sunt, ita Judæi miro modo de præsentia Salvatoris per invidiam suam facti sunt, et per odium lucis obscurati sunt oculi eorum. Igitur *pro iniquitate vidi tentoria Æthiopiæ*, id est sicut veram et consummatam iniquitatem judicavit atque damnavit cuncta quæ prius sibi habitabilia fuerant festa, vel cæremônias religionis Judaicæ.

Deinde *turbabuntur, ait, pelles terræ Mediæ.* Et iste et alius propheta, videlicet Isaias, qui cum dixisset : « Jugum enim oneris ejus, et virgam humeri ejus, et sceptrum exactoris ejus superasti, » statim addidit : « sicut in die Madian (Isai. ix, 4); » ad illum nos mittunt historiæ locum, ubi Gedeon dux Israel miro modo turbavit castra Madian. Omnis Madian, et Amalec, et orientis populi congregati fuerant simul; et Gedeon quæsierat signum in vellere scire volens, si salvum faceret Dominus populum suum per manus ejus, sicut locutus est. Divisitque trecentos viros, quos de omni Israel secum retinuerat in tres partes, et dedit tulas in manibus eorum, lagenasque vacuas ac lampades in medio lagenarum. Cumque omnes secundum ducis edictum atque exemplum per gyrum castrorum in tribus personarent locis, et hydrias confregissent, tenuerunt sini stris manibus lampades et dextris so-

nantes tubas, clamaverunt: *Gladius Domini et Gedeonis*. Omnia itaque castra turbata sunt et fugientes mutua cæde se truncabant. Secundum rei illius gestæ similitudinem *turbabuntur*, ait, *pelles terræ Madiun*, id est omnia sacra vel secreta gentilium declinantium iudicium, non credentium futurum esse iudicium. Quod Gedeon Christi prætulit tyrum secundum sui nominis interpretationem: Gedeon namque interpretatur *circuieus uterum*; et quod viri ejus trecenti martyres Christi significave int certantes atque morientes pro fide sanctæ Trinitatis; et contractio hydriarum mortes fragilium corporum, fulgur autem lampadarum gratiam significaverit miraculorum, quæ post martyrum cædes splenduerunt, unde superata atque confusa sunt cuncta fanatica gentilium, sancti Patres latius tractaverunt, quæ quoniam suis in locis inveniuntur, hic non perscribimus vitantes legentis fastidium. Igitur *turbabuntur*, ait, *pelles terræ Madiun*, id est vanitates et insanix falsæ eorum, qui non credent secundum prædicationem Evangelii futurum esse iudicium, superabuntur atque destruentur per mira et inaudita prælia martyrum, sua corpora ad supplicia tradentium et moriendo vincientium. Sequitur:

VERS. 8. *Nunquid in fluminibus iratus es, Domine, aut in fluminibus furor tuus, vel in mari indignatio tua?* Hujusmodi interrogationes interdum facere potuerunt et cæteri prophetæ et fecerunt, excepto quod iste cum majore interrogat admiratione. Exempli gratia: Ubi Daniel vidit in visione quod quatuor venti cœli pugnabant in mari magno, et quatuor bestix grandes ascendebant de mari diversæ inter se, et deinde throni positi sunt, et Antiquus dierum sedit et interfecta est iudicio ejus bestia illa magna, aliarum quoque bestiarum potestas ablata, admirari poterat ipse Daniel, et eodem modo interrogare: Nunquid in leonibus iratus es, Domine, aut pardis et ursis furor tuus, et in ventis atque in mari indignatio tua? Nunquid de talibus est tibi cura, ut propter hæc in iudicio sedeas? Et ratione ipsa respondente, non, consequeretur ut per illas imagines significarentur quædam alia majora, quæ scire volens ille: « Accessi, » inquit, « ad unum de assistentibus, et veritatem quærebam ab eo de omnibus his (Dan. vii, 16). Simili modo et Zacharias de multis quærit, et dicit: « Quid sunt hæc, Domine mi? » Iste autem magis attonitus, et majori admiratione citatus (videbat enim et audiebat aure vel oculo prophetali, unde timeret, sicut præmisit: *Domine, audivi auditionem tuam et timui*) interrogat et dicit: *Nunquid in fluminibus iratus es, Domine, aut in fluminibus furor tuus, vel in mari indignatio tua?* Et sine dubio responsum est: Non. Nullam quippe iram elementa inanimata meruerunt, et sicut Danieli, sicut Zachariæ interrogantibus, ita et huic dictum est, quid essent vel significarent ea quæ videbantur. Nulli tamen ita expositum est aliquod ejusmodi mysterium, ut con-

cederetur ei scribere manifeste ad intelligendum; imo sic præcipiebatur: « Tu autem claude sermones, et signa librum usque ad tempus statutum (Dan. xii, 4). » Quid iste viderit, ut diceret? *Nunquid in fluminibus iratus es, Domine*; et cætera sequentia, paulo manifestius sonant, cum dicit: *Viderunt te aquæ, et doluerunt montes, gurges aquarum transiit, dedit abyssus vocem suam*, etc.

Itaque sicut in legalibus dictis: « Non alligabis obovi trituranti, » cum audimus Apostolum dicentem: « Nunquid de bobus cura est Deo? (I Cor. ix, 9) » scimus respondere: Non; sed de prædicatoribus hoc dicit lex spiritualis: ita in his visionibus prophetis, dum dicit: *Nunquid in fluminibus iratus es, Domine?* et ipse videns sive propheta, et nos videntis sensum habere cupientes, respondere sciamus: Non, et sub nominibus montium atque collium, equorum, atque quadrigarum, fluminum sive aquarum, sagittarum lucentium et fulgurantis hastæ cæterarumque rerum, de quibus æque, ut de bobus Deo cura non est, res illas intelligamus, de quibus Deo sine dubio cura est. Flumina illa nobis in intellectu sint, quorum voces auditæ sunt, vel audiri potuerunt: aquæ illæ et mare illud et flumina, de quibus in psalmo scriptum est: « Elevaverunt flumina, Domine, elevaverunt flumina vocem suam. Elevaverunt flumina fluctus suos a vocibus aquarum multarum. Mirabiles elationes maris: mirabilis in altis Dominus (Psal. xcix, 3, 4). » Flumina enim, quæ elevaverunt vocem suam, sacra catholica fidei dogmata sunt, Domino dicente: « Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ (Joan. vii, 38). » Porro alia flumina contraria, quæ elevaverunt fluctus suos a vocibus aquarum multarum, illa sunt de quibus gloriatur draco magnus, ut apud Ezechielem Dominus loquitur: « Ecce ego ad te, Pharaon rex Ægypti draco magnus, qui cubas in medio fluminum tuorum, et dicis: Meus est fluvius (Ezech. xxxix, 3). » Populi enim sunt inquieti et impetuosus, qui elevaverunt fluctus suos, fluctus persecutionum atque seditionum, a vocibus aquarum multarum, id est propter voces Christi discipulorum habentium abundantiam cœlestium gratiarum. Illud mare totus mundus est, mundus impiorum et incredulorum, cujus tanquam maris elationes mirabiles fuerunt. Mirabilis autem Dominus in altis, Dominus qui elevationes illas compescuit. Qualiscunque vocabula sint tam in his quam in cæteris, quæ sequuntur, illas debemus intelligere res, quibus Deum summe sapientem et summe juste irasci vel indignari a ratione non discordet. Sequitur: *Qui ascendes super equos tuos, et quadrigæ tuæ salvatio*.

VERS. 9. *Suscitans suscitabis arcum tuum, jumenta tribubus, quæ locutus es*. Quia semel interrogavit: *Nunquid in fluminibus iratus es, Domine?* et interrogando interrogationis atque responsionis viam nobis aperuit, interrogemus etiam de his: *Nunquid super equos quadrupedes, Domine, ascendisti aut?*

ascendes, et quadrigis vectaberis, ut reges et consules? Nunquid arcum intendes et sagittarius fies, et scapulas hominum transiges et percutes inter pulmonem et stomachum aut egredietur sagitta per carneum cor eorum? Et respondebis: Non. Nam ascendes quidem equos tuos: sed equi tui homines sunt sponte subeuntes obedientiæ tuæ frenum. Ascendes quidem quadrigas tuas; sed quadrigæ tuæ quatuor Evangelia sive Evangelii tui quatuor sunt sacramenta per totum mundum currentia. Scilicet incarnatio tua, passio tua, resurrectio tua, ascensio tua, quæ sine dubio sunt salvatio nostra, quarum sine fide nulla est salvatio nostra. Cum istis equis et quadrigis tuis suscitans suscitabis arcum tuum, id est prædicans prædicabis futurum iudicium tuum, te ad iudicandos vivos et mortuos venturum, quemadmodum illi testes resurrectionis et ascensionis tuæ te viderunt euntem in cœlum. Illud naniq̄ prædicare iudicium quodammodo tale est, ut si quis intendat arcum suum; quia sicut arcus de longe ferit, ita de longinquo venit dies iudicii, ita ut, antequam feriat, prævideri non possit.

Suscitabis et juramenta tribubus, quæ locutus es. Quæ sunt illa juramenta? Duobus quidem hominibus juramenta locutus es, scilicet Abraham et David, dicens Abraham: « Per memetipsum iuravi, quia fecisti hanc rem (Gen. xxii, 16). » Et iurans David, sicut Scriptura dicit: « Iuravit Dominus David veritatem (Psal. cxxxii, 11). » Verumtamen et omnia dicta tua propter firmam et insolubilem veritatem dici possunt juramenta. Tu es enim ille angelus, de quo in Apocalypsi scriptum est: « Et Angelus, quem vidi stantem super mare, levavit manum suam in cœlo, et iuravit per viventem in sæcula sæculorum, qui creavit cœlum et terram et ea, quæ in eis sunt, quia tempus amplius non erit, etc. (Apoc. x, 5). » Quæcunque locutus es, tam vera tamque firma sunt, ac si iuraveris per teipsum sive per beatam Trinitatem viventem in sæcula. Cœlum enim et terra transibunt, verba autem tua non transibunt. Ascendendo super equos et quadrigas tuas, et suscitando arcum tuum implebis omnia, quæ tanquam juramenta locutus es, quorum finis erit dare tribubus terram veraciter fluentem lac et mel.

Semper. Jam dictum est supra, quod a versiculo illo: *Deus ab austro veniet, et Sanctus de monte Pharan* sive umbroso et condenso, quo sanctam intelligimus Trinitatem, trina distinctione distinctum sit hoc canticum, et singularum distinctionum signum sit *semper*, pro quo in Græco *diapsalma*, in Hebraico *sela* scriptum est, et ubicunque apponitur, ibi vel quæ sequantur vel quæ præcesserint, non tantum ad præsens tempus pertinere sciamus. Ea ergo, quæ jam dicta sunt, manifestum est ad personam pertinere Dei, et Sancti qui ab austro et de monte umbroso et condenso, id est a Spiritu sancto et a Patre Deo venturus erat. Et nunc interposito *semper*, quæ sequuntur, ad personam dicuntur Spiritus sancti, quod maxime ex illo versiculo liquet:

A Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo, ait itaque: Fluvios scindes terræ.

VERS. 10. Viderunt te aquæ, et doluerunt montes, gurges aquarum transiit. Ne fluvios et aquas sive aquarum gurgites hic intelligamus vulgariter, vetuit nos interrogatio præmissa dicentis: *Nunquid in fluminibus iratus es, Domine? aut in fluminibus furor tuus? Vel in mari indignatio tua?* Ergo fluvios terræ, id est omnes sapientes sive omnes loquacitates philosophiæ mundanæ, tu auster bone, tu Spiritus sapientiæ, scindes; tu, qui flumen, id est doctrinam evangelicam absque scissura currere facies sequentibus signis. Ad quid illos fluvios scindes? Nimirum ut minus aut nihil valeant per scissuras comminuti atque attenuati, et transeant per eos calceati.

B Nam hoc est quod apud Isaiam taliter dictum est: « Et desolabit Dominus linguam maris Ægypti, et elevabit manum suam super flumen in fortitudine Spiritus sui, et percutiet eum in septem rivis, ita ut transeant per eum calceati (Isa. xi, 15). » Lingua namque maris Ægypti loquacitas est sapientium sæculi, quam Spiritus sanctus stultam fecit, quæ dum scissa et contra semetipsam divisa est, facilius transierunt per eam quicumque fuerunt vel sunt calceati pedes in præparatione Evangelii pacis. Hoc factum viderunt te aquæ, et doluerunt montes, id est cognoverunt te populi, et doluerunt principes aliqui dolore pœnitentiæ, aliqui dolore invidiæ. Et intumescunt quidem populi multi, quomodo interdum aquæ intumescunt, sed tumoris eorum finis erit. Hoc est quod nunc ait: *Gurges aquarum transiit.* Sequitur:

C *VERS. 10, 11. Dedit abyssus vocem suam, altitudo manus suas levavit. Sol et luna steterunt in habitaculo suo, in luce sagittarum tuarum ibunt, in splendore fulgurantis hastæ tuæ. Ubi gurges aquarum, hoc est omnis eorum impetus pertransiit, qui necabant populum tuum abyssus, id est inferi laudaverunt te. Tunc etiam superi, id est angeli in plausum suis manibus concrepauerunt, et victorem veluti gestu quodam et tripudio elevatarum manuum demonstrarunt. Sol tuus et luna et omnis splendor, qui prius illuxerat populo tuo, et postea malorum poudere et tenebrarum horrore universa fuerant coperta, receperunt lumen suum et pristinum habere fulgorem. Sagittæ tuæ et fulgurans hasta, id est plagæ tuæ et eruditio tua lumen populo tuo præbuerunt. Denique in luce sagittarum tuarum et in splendore hastæ tuæ, quæ eos ad hoc corripuit, ut emendaret, ambulavit populus tuus te timens, te diligens, et magnam tui admirationem habens. Hinc protinus sequitur:*

D *VERS. 12, 13. In fremitu concalcabis terram, in furore obstupescies gentes. Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo. Percussisti caput de domo impii, denudasti fundamentum usque ad collum. Procedere et properare volens animus adhuc ad ante dicta revocatur. Minus enim, quam cupit, ipse sibimet dixisse videtur. Siquidem de*

temporibus verborum omnino tacuit, tanquam casu et absque ulla ratione variata sint in his dictis propheticis. Futuro tempore Propheta dixerat : « Fluvios scindes terræ, » et repente verbum jam cœpit agere præteriti temporis : *viderunt te aquæ, et doluerunt montes, gurges aquarum transiit*, et subinde iterum secundum tempus futurum *in luce sagittarum suarum ibunt : in fremitu conculcabis terram, in furore obstupescias gentes*, statimque rursus tempore præterito. *Egressus*, inquit, *in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo*, etc. Nunquid casu et absque ullius rationis intuitu ita in prophetis suorum tempora verborum variare consuevit Spiritus sanctus? Non utique absque ratione est, quæ etsi nobis omnino non patet, tamen inde persentire aliquid dulce et jucundum est. Attendenti diligenter illud occurrit, quia sermo propheticus ea quæ quodam certo tempore ventura vel facienda essent, magis præteriti temporis verbum edixit; illa vero, quæ fieri non desinerent omnibus diebus usque ad finem sæculi, verbis futuri temporis enuntiavit. Si quidem ut prædicatores suos in mundo haberet Dominus, et futurum prædicaret iudicium usque ad finem sæculi, non erat defuturum, et idcirco verbis futuri temporis edixit : *Ascendes super equos tuos, suscitans suscitabis arcum tuum*. Ut autem in infirmitate passionis lateret virtus Divinitatis ejus, certo et quodam brevi tempore futurum erat : et idcirco præterito tempore dixit : *Ibi abscondita est fortitudo ejus*. Discretio hæc eadem illic evidentius apparet, ubi de passione sua loquens præterito tempore ait : « Foderunt manus meas et pedes meos (*Psal.* xxi, 17), quod semel oportebat fieri. Futuro autem : « Narrabo, inquit, nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te (*ibid.*, 23), quod fit et fiet usque ad consummationem sæculi. Quapropter ab eo, quod ait : *Fluvios scindes terræ*, repetere libet.

Verumtamen prius egressum illum, de quo ait : *Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo* considerare ad rem præsentem nonnihil attinet. *Egressus es*, ait, id est præsentis tuæ vel adventus tui ad homines signa visibilia dedisti, Deus invisibilis. Ita *egressus es cum Christo tuo*. Ergo cui hæc dicuntur, alia est persona, quam ipse Christus. Nec vero persona *Patris* hic intelligenda est, quia videlicet personam illam ex nomine nulla Scripturæ auctoritas refert taliter apparuisse hominibus, ut visibilia præsentis suæ signa præberet. Filius Dei, Deus invisibilis, homo visibilis factus est, et cum ipso taliter egresso Spiritus sanctus ita *egressus est in salutem populi sui*, ut visibile daret signum adventus sui. Nam et super ipsum Christum suum descendit corporali specie sicut columba, et super discipulos Christi sui apparuit tanquam ignis, et super singulos eorum sedit. Ita *egressus est in salutem populi sui cum Christo suo*, id est ut salvaret populum cum Christo salvatore nostro. Primo egressu visus est ad aquas Jordanis, ubi baptiza-

A batur Christus ejus. Pulchre ergo ab aquarum similitudine incipit opus ejusdem Salvatoris in laudem ejus qui *egressus est in salutem populi sui*. *Fluvios*, ait, *scindes terræ, viderunt te aquæ, etc.* Verbum *scindes* latius est et plus significat quam si dixisset : *emittes sive aperies*. Uno namque hoc verbo et malorum desolationem et honorum significat fluviorum diffusionem. De malis vel contrariis jam supra positum est exemplum : « Et desolabit Dominus linguam maris Ægypti, et elevabit manum suam super flumen in fortitudine Spiritus sui, et percutiet eum in septem rivis, ita ut transeant per eum calceati (*Isa.* xi, 15). De bonis dictum est alibi, « quia scissæ sunt in deserto aquæ, et torrentes in solitudine, et quæ erat arida, in stagnum, et sitiens in fontes aquarum (*Isa.* xxxv, 6). Et mali quidem fluvii sunt fluvii terræ, boni autem fluvii non sunt ejusdem terræ, sed scissi, id est per divisivam gratiam dati sunt terræ. Utrumque cœptum est fieri ab aquis Jordanicis, ab illo egressu quo in specie columbæ Spiritus sanctus ad aquas Jordanis *egressus est cum Christo suo in salutem populi sui*. Exinde namque cœpit Jesus Christus ejus prædicare publica prædicatione, et in digito Dei dæmonia ejicere.

Taliter egressum, *viderunt te*, inquit, *aquæ et doluerunt montes*, id est cognoverunt te populi et inviderunt principes. Nam turbæ quidem admirabantur, Pharisei autem dicebant : « In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia (*Matth.* xii, 24). » *Viderunt*, inquam, *te aquæ, et doluerunt montes*, quia exierunt Christo tuo obviam turbæ cum ramis palmarum pium hosanna conclamantes, et inviderunt principes sacerdotum mortem illi machinantes : « Videtis, quia nihil proficimus; ecce mundus vetus post eum abiit (*Joan.* xii, 19). » De talium quolibet in psalmo dictum est : « Conceptit dolorem, et peperit iniquitatem (*Job* xv, 35). » Et *aqua et montes* pariter *viderunt te*, quod scilicet tu cum illo Christo tuo esses, et quod ille non in Beelzebub, sed in te multa signa faceret; sed *aquæ viderunt te* et laudaverunt; *montes* autem viderunt et inviderunt.

Deinde *gurges aquarum transiit*. Quid ibi fuit *gurges aquarum* nisi profunda et seditiosa malitia Judæorum? Denique sicut turbas illas, quæ viderunt et laudaverunt, nomine aquarum, et sicut pontifices et Phariseos nomine montium : ita concilium, quod illi collegerunt, et habitatores Jerusalem recte intelligimus nomine gurgitis aquarum. Nam hinc est quod idem Christus tuus jam dudum per Psalmistam dicebat, orans : « Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam (*Psal.* lxxviii, 2). » Ille *gurges aquarum transiit*, subauditur, super Christum tuum. *Transiit*, inquam, id est venit quidem, sed non diu mansit super eum. Intravit usque ad animam ejus, id est tandiu donec ille moreretur. Sed quid protinus? *Dedit*, inquit, *abyssus vocem suam, altitudo manus suas levavit, sol et luna steterunt in habitaculo suo*.

Post gurgitem aquarum transeuntem statim dedit **A** *abyssus vocem suam*, quia statim ubi dixit : « Consummatum est (Joan. xix, 30), » et emisit spiritum, statim inferna contremuerunt, et qui in illa tali abysson erat sanctorum populus, *dedit vocem suam lacrymabilem*, quam nos per fidem tam bene intelleximus ac si præsentes ibi fuisset. Illa vox hujusmodi fuit : *Advenisti desiderabilis, quem expectabamus in tenebris, ut educeres hac nocte vinculatos de claustris*. Post talem abyssi vocem *altitudo quoque manus suas levavit*; resurrexit ille a mortuis. Et hoc videns omnis *altitudo cœlorum plena felici admiratione plausum fecit, et tripudiando exultavit*. Nec mora, deinde *sol et luna steterunt in habitaculo suo*. Nam tuus, id est Christus ascendit in cœlum, et stetit vel sedit a dextris virtutis Dei, et Ecclesia ejus sublata de inferis ipsa quoque a dextris stetit sicut psalmus prædixit : « *Astitit regina a dextris tuis (Psal. xlii, 10)*. » Exinde cœpit fieri et fit et fiet usque ad consummationem sæculi id quod protinus sequitur temporibus mutatis, id est factu transitu de præterito ad verba temporis futuri.

In luce sagittarum tuarum ibunt, in splendore fulgurantis hastæ tuæ. In fremitu conculcabis terram, in furore obstupescias gentes. Illuminati namque sunt apostoli, et prædicando emittere cœperunt verba veritatis. Illa denique verba sagittæ sunt, tuæ sagittæ lucentes luce sua viam vitæ demonstrantes, et acumine suo corda populorum ad pœnitentiam compungentes. Hinc illud in psalmo : « *Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent, in corde inimicorum regis (ibid., 6)*. » Et est sensus : Verba prædicationis tuæ acuta sunt usque ad animam pertinentia et non homines, sed vitia hominum interimitia, quibus confixi populi *in corde inimicorum regis*, id est in corde suo, qui prius inimicabantur regi Deo vel regno Dei, cadent sub te, id est adorabunt te sub tuum imperium redacti. Nec sola erunt prædicationis verba, sed sequentur et signa terribilia. Bene ergo cum dixisset : *In luce sagittarum tuarum*, addidit : *In splendore fulgurantis hastæ tuæ*. Fulgurans hasta faciendorum est signorum potentia. In hujus splendore et in illa sagittarum luce *ibunt*, ait, subauditur : tam prædicatores, quam auditores Evangelii. Et ita factum est et fit et fiet usque in finem sæculi. Et sagittarum lux et splendor hastæ fulgurantis eo usque processit, ut Christiana fides obtineret principatum mundi, et super gentes exerceret in fortitudine zeli boni severitatem magisterii religiosi. Dicit ergo sagittarum ejusmodi, talisque hastæ Domino, Spiritui sancto : *In fremitu conculcabis terram, in furore obstupescias gentes*. Uti enim super mores hominum terrena sapientium magisterium exercetur, ibi terra conculcatur *in fremitu* : et ubi gentiliter viventes pro modo peccati puniuntur, verbi gratia, cum traduntur Satanæ in interitum carnis, ibi gentes per justum furorem afficiuntur stupore.

Nunc demum diligentius considerandum est quod

dixit hoc modo : *Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo*. Nec enim vacare putando est ista repetitio : *In salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo*. Denique unus quidem est Spiritus et una est salus populi ejus, sed duo leguntur in Evangelio Christi egressus ejusdem, et geminum est ejusdem salutis opus. Primus egressus in specie columbæ ad aquas Jordanis, secundus egressus in cœnaculo super apostolos in igne et linguis dispersit. Hoc jam supra dictum est. Porro de gemino salutis opere itidem sciendum est quia primum est opus remissionis peccatorum, secundum divisio gratiarum. Remissionem peccatorum opus primum et maxime necessarium a passione Christi sui cœpit operari. Ille enim resurgens a mortuis, et stans in medio discipulorum insufflavit et dixit eis : « *Accipite Spiritum sanctum (Joan. xx, 22)*. » Et subaudiendum est : in remissionem peccatorum. Sequitur enim : « *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis (ibid., 23)*. » Divisio gratiarum secundum salutis opus erat quidem in quibusdam ex parte effectum ante Christi passionem, ut haberent aliqui sermonem sapientiæ et sermonem scientiæ, fidem et prophetiam, operationem virtutum, discretionem spirituum. Sed post passionem ejus die Pentecostes abundantius peractum est, datis insuper generibus linguarum, ut exinde salus eadem cunctis gentibus innotesceret. Singillatim cuique credentium hoc opus perficitur, dum primum ex aqua et Spiritu sancto renascitur, et deinde per manus impositionem et chrismatis unctionem confirmatur. Ita *in salutem egressus percussisti*, ait, *caput de domo impii, denudasti fundamentum usque ad collum. Semper*. Impius diabolus est, et domus ejus mundus, sive omne quod in mundo est, scilicet concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum et superbia vitæ. Quid ergo intelligimus *caput* ejusdem domus nisi aut ipsum diabolum principem mundi aut originale peccatum, quod regni vel domus ejus *caput* et principium fuit? Hoc *caput percussisti* percussione lapidis in passione Christi. Et proinde recte dictum est, quia *egressus es in salutem populi tui*. Deinde domus ejusdem *denudasti fundamentum usque ad collum*, id est quidquid errorum, quidquid vitiorum erat in mundo, non dimisisti indiscussum tam illud quod latebat, sicut latet domus *fundamentum*, quam illud quod patebat, sicut patet corporis *collum*. Illis namque linguis igneis, quas foris ostendisti, intus fervidi et fortes, sapientes facti et eloquentes non cessaverunt, donec propalarent mundi hujus sapientiam, quanta esset stultitia, et quæ dicebantur in templis gentium sacra, quanta essent sacrilegia. Tertium est hoc *semper*, de quo quid sit, jam semel et secundo dictum est. Sequitur :

VERS. 14. *Maledixisti sceptris ejus, capiti bellatorum ejus venientibus ut turbo ad dispergendum me. Exsultatio eorum sicut ejus qui devorat pauperem in abscondito*. Quoniam distinctione trina distinctum est hoc canticum, cujus videlicet distinctionis

signum est *semper* sive *diapsalma*, tertio jam appositum, et in antedictis clare discernuntur duæ personæ, Filii et Spiritus sancti, delectat hanc tertiam partem canticæ referre ad propriam personam Patris, ut sit canticum sive laus totius Trinitatis.

Maledixisti, inquit, *sceptra ejus*, etc. Ac si dicat: Non hac vice solum, non hac vice primum percussus est impius, quando passus est Christus; sed jam dudum damnatus fuerat, et triplex est iudicium damnationis ejus. Primum est quod *maledixisti sceptra ejus*, secundum quod *maledixisti capiti bellatorum ejus*, tertium quod *maledixisti cunctis bellatoribus ejus venientibus ut turbo ad dispergendum me*. Tunc *maledixisti sceptra ejus*, quando in cælo damnasti superbiam ejus volentis tenere sceptra cæli divinumque imperium et se ipsum facere Altissimum. Dicebat enim in corde suo: « Similis ero Altissimo (*Isai. xiv, 14*). » Illis ejus *sceptra maledixisti*, id est propter illam præsumptionem irreparabiliter illum damnasti. Tunc vero *maledixisti capiti bellatorum ejus*, quando dixisti ad serpentem, per quem decepit hominem, quod fuit initium belli ejus contra humanum genus, unde et idem serpens recte dicitur caput bellatorum ejus: « Quia fecisti hoc, maledictus eris inter omnia animantia et bestias terræ, etc. (*Gen. iii, 4*). » In serpente ipse maledicebatur, et ex eo vocabulum sumpsit, ut vocetur *serpens antiquus*. Maledicis nunc usque cunctis bellatoribus ejus venientibus ut turbo ad dispergendum me et cunctos similes mei timentes te. Illo-

rum primus fuit Pharaon rex Ægypti, novissimus erit Antichristus. Ille namque videlicet Pharaon, primus post verbum promissionis, velut quidam turbo dispergere me voluit, id est auferre mihi effectum juramenti, quod ad Abraham jurasti in re promissione beati seminis, id est Christi, quia ut nullum veniret semen, masculos omnes necari præcepit. Sed quid illi et cæteris provenerit, quis nescit?

VERS. 15. *Viam fecisti in mari equis tuis in luto aquarum multarum*. Cumque ille persequens ausus esset post eos ingredi, submersus est cum exercitu suo in mari, et ibi dejecisti eum, et periit cum curribus et equitibus suis. Illi primi fuerunt omnium persecutione manifesta persequentium nomen tuum: cæteri omnes sicut similes sunt vel fuerunt, ita similem sibi damnationem acquisierunt et acquirunt. Et juste maledicti sunt bellatores ejusmodi, quia in hoc ipso exsultant, quod vacat eis occidere et persequi, quod est assimilari diabolo vel Antichristo. Hoc est quod ait: *Exsultatio eorum sicut ejus qui devorat pauperem in abscondito*. Quis enim est ille, qui devorat pauperem in abscondito nisi ille qui dum insidiatur, ut rapiat pauperem, et quantum potest, rapit, dicit in corde suo: *Deus non requirit?* Et quidem illud magnum et gloriosum fuit, quod illum carneum Pharaonem, et currus et exercitum ejus mare operuit; tuis autem equis sive hominibus in eodem mari viam fecisti. Sed multo magis multoque gloriosius est, quod eadem aqua

A per Christi sacramentum credentes in eum transiit ad regnum æternum omnia operiens peccata, quæ spiritalium castra sunt Ægyptiorum, et quod in mari hujus sæculi, ubi erat luto aquarum multarum, id est nimium carnalis et turbida conversatio gentium, viam fecisti illis equis tuis, de quibus supra dixi: *Qui ascendes supra equos tuos et quadrigæ tuæ salvatio*.

VERS. 16. *Audiri, et conturbatus est venter meus, a voce contremuerunt labia mea*. Versiculus iste idem sonat, eandemque admirationem renovat, quam in initio præmisit: *Domine, inquit, audiri auditionem tuam, et timui*. Exposuit quid audiens timuisset, et nunc demum quasi per illam bene ordinatæ orationis partem, quam rhetores complexionem vocant, ad primam propositionem rediens, *audiri, inquit, et conturbatus est venter meus, a voce contremuerunt labia mea*. Conturbatio hæc sive tremor iste optabilis est, quia utilis est, magnumque divini respectus emolumentum habet. Ait enim: « Ad quem autem respiciat nisi ad pauperulum, et contritum spiritu, et trementem sermones meos? (*Isai. lxvi, 2*). »

Conturbato ergo ventre, et a voce, quam intus audierat, contremiscentibus labiis, optat eandem conturbationem et tremorem sibi adaugeri et optando dicit: *Ingrediatur putredo ossibus meis, et subter me scateat, ut requiescam in die tribulationis, et ascendam ad populum accinctum nostrum*. Gratulor, inquit, quod dicere jam potui: *Conturbatus est venter meus*, quod dicere ille non meretur, qui non habet teneritudinem ventris, imo duritiam cordis tanquam duritiam lapidis, cujus cor Deus non emollevit, qualium Pharaon rex Ægypti notissimus habetur in sanctis Scripturis. Gratulor, inquam, quod opera tua, Domine, considerans intremui per Spiritum humilitatis: opto autem, ut mihi adaugeas humilitatem cordis, ut loquens ad te Dominum meum magis ac magis agnoscam quia pulvis sim et cinis, moxque futurus putredo et vermis. *Putredo* illa, id est putredinis illius memoris, qua postmodum putrescam, *in ossibus meis et subter me scateat*, id est humiliet totum, quidquid est in me, virtutis aut boni operis, et in radice cordis, in profundo conscientiæ magis ac magis accrescat. Taliter enim flet, *ut requiescam in die tribulationis*. Quod sciens Christus tuus, ubi dixit: « Discite a me quia mitis sum et humilis corde, » statim hoc addidit: « Et invenietis requiem animabus vestris (*Matth. xi, 29*). » Et quis ille *dies tribulationis*? Non longe quærat. Nam hoc tempus, in quo sumus, in quo vivimus, *dies tribulationis* est. Sive singulariter diem sive pluraliter dies dixeris, dies tribulationis est, dies mali sunt, quia pleni sunt adversis, pleni sunt peccatis. « Beatus homo, » inquit Psalmista, « quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum, ut mitiges ei a diebus malis (*Psal. cxliii, 15*). » Hanc intendens mitigationem jam dictus Christus tuus loco memorato ita

Incipit : « Venite ad me, omnes qui laboratis et A onerati estis, et ego reficiam vos (*Matth. xi, 28*). » Quid enim est aliud : « et ego reficiam vos, » quam et ego vos a diebus malis mitigabo? Et ostendens, in quo : « Tollite, ait, jugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde. » Ad demum intulit : « Et invenientis requiem animabus vestris (*ibid.*, 29). » Ergo putredinem in ossibus admittere et subter se scatentem habere, vel propter conscientiam putredinis, quod tu homo mox futurus es, mitem esse et humilem corde, hoc est jam requiescere non solum in futuro, verum etiam in presenti saeculo.

Quid autem sibi vult, quod, cum dixisset : *Ut requiescam in die tribulationis*, addidit : *Et ascendam ad populum accinctum nostrum*? Quid nisi quod mitem esse et humilem corde, est veraciter accinctum esse et ad populum accinctum ascendere, populum, a quo regnum caelorum vim patitur et violenter diripitur? Qua enim alia cinctura nisi humilitatis spiritu Moysen accinctum esse putas, ut fortissimum spirituum Deum universae carnis teneret dicentem : « Dimitte me (*Gen. iv, 54*), » et ad suam voluntatem inflecteret? Indubitanter sciendum est quia absque hac cinctura nulla usquam justitiae fortitudo est. Quamvis multorum quispiam sit operum, absque isto justitiae praesidio nullus est, nec ille populus accinctus populus ejus est, qui accinctis renibus carnes agni comedens per mare ascendit, sicut hic nunc dixerat : *Viam fecisti in mari equis tuis*. Vane Synagoga de operibus confidit, quia impossibile est eos justificari, qui suam volentes statuere justitiam justitiae Dei non sunt subjecti. Hoc est, quod continuo per metaphoram aptissime dicit :

VERS. 17. *Ficus enim non florebit, et non erit germen in vineis. Mentietur opus olivae, et arva non afferent cibum. Abscindetur de ovili pecus, et non erit armentum in praecipibus*. Sub isto senario numero universa reprobat opera legis, quae sex diebus operari concedit. Et ideo reprobat, quia Judaeus operarius legis non intendit, ut celebret Sabbatum

Domini, non habet fidem et humilitatem, quam commendans : *Invenientis, ait, requiem animabus vestris*. *Ficus et vinea* nec non et *oliva* praesenti loco Synagoga est, et *arva* non afferentia cibum Judaicae caeremoniae sunt. *Pecus et armentum* minores et majores Judaei, sive populus et sacerdotes sunt. Eorum omnium fidem et humilitatem Christi non habentium opera cuncta reprobantur dicendo : *Ficus enim non florebit*, etc. Ac si dicat : Idcirco humilitatis gratiam tantopere desidero, quia in operibus legis nullus est fons justitiae, nullum germen justitiae, nullum opus justitiae, nullus omnino vitalis cibus animae. In quo pecus abscissum est de ovili et armentum a praecipibus fugitur in eo quod Judaeus non credit, quod justitiae Dei non vult subjici et non audit vocem Domini sive pastoris boui. Hinc ille dicit : « Sed vos non creditis, quia non estis ex ovibus meis (*Joan. x, 26*). » Item : « Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis (*Joan. viii, 47*). »

VERS. 18, 19. *Ego autem in Domino gaudebo, et exultabo in Deo Jesu meo. Deus Dominus fortitudo mea*. Quod dicit, hoc est : Idcirco Israel sectando justitiae legem in legem justitiae non pervenit, quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Ego autem non quasi ex operibus, sed ex fide credam in Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Nam dicendo : *In Domino gaudebo*, confitetur Patrem; dicendo : *Exultabo in Deo Jesu meo*, confitetur Filium; dicendo : *Deus Dominus fortitudo mea*, confitetur Spiritum sanctum. *Et ponet pedes meos quasi cervorum, et super excelsa mea deducet me victor in psalmis canentem*. Sicut enim *pedes cervorum* agiles sunt ad dumeta transilienda et alta petenda, sic per hanc fidem agilis ero, ut in legem justitiae perveniam, et in lapidem offensionis non offendam. *Et deducet me haec justitia fidei super excelsa mea*, id est super justitiam operum. *Deducet, inquam, me victor Deus unus, Pater et Filius et Spiritus sanctus, in psalmis canentem* victoriam cursus mei, non operibus meis, sed gratiae ejus ascribentem, et per hoc gratias sempiternas agentem.

EXPOSITIO IN CANTICUM MOYSIS II,

DEUTERON. CAP. XXXII.

Audite, caeli, quae loquar, audiat terra verba oris mei, etc. Metonymice ad caelos inanimatos terramque inanimatam sermo dirigitur, atque a rebus, quae nec aures nec sensum habent aliquem, homo rationalis et sapiens attentum flagitare videtur auditum, tanquam si dicat : Quoniam ego mortalis homo sum, novi autem, quod isti homines vel posterum eorum post mortem meam inique acturi et de via, quam praecipui illis, cito declinaturi sunt : vos saltem caeli, qui superstitis estis, et tu terra, quae in aeternum stabis, accedite ad audiendum, state ad iustificandum, ut, cum inique egerint, et a via Do-

mini declinaverint, vos juxta maledictiones superius dictas, vos, inquam, caeli sitis desuper aenei, et tu terra, quam calcant, ferrea sis.

Verum juxta sensus interni veritatem illi caeli convocantur ad audiendum, de quibus idem Spiritus in Propheta : « Coeli, inquit, enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum (*Psal. xviii, 1*), » et illa terra, de qua alibi : « Dominus, inquit, dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum (*Psal. lxxxiv, 13*). » Illi, inquam, caeli et illa terra convocantur huc ad audiendum, de quibus et in alia propheta : « Borate,